

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM PSZICHOLÓGIA DOKTORI ISKOLA
SZEMÉLYISÉG- ÉS EGÉSZSÉGPSZICHOLÓGIA PROGRAM

**MAGAS RIZIKÓFAKTORÚ SERDÜLŐK
KÖTŐDÉSÉNEK ÉS COPING MECHANIZMUSAINAK
ÖSSZEFÜGGÉSEI
INTERNALIZÁCIÓS ÉS EXTERNALIZÁCIÓS
PROBLÉMÁIVAL**

DOKTORI (PH. D) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

BÍRÓ VIOLETTA

TÉMAVEZETŐ:
Dr. NAGY LÁSZLÓ

PÉCS, 2010

Bevezetés

Disszertációm témája a szocioemocionális fejlődés személyiségfejlődésben igen meghatározó tényezőjének, a kötődésnek, és az érzelemregulációs rendszer, vagyis a coping mechanizmusoknak az externalizációs és internalizációs problémákkal való összefüggésének vizsgálata magas rizikófaktorú serdülők körében.

A gyermekek jelentős többsége születését követően a család egy adott formájába kerül, ami életének további alakulásához támpontként szolgál. A családban az édesanya az a személy életünkben, akivel elsőként bensőséges, különleges kapcsolat, a kötődés kialakul. Ő az, aki megtanít minket arra, hogy mi is szerethetőek vagyunk, tőle tanuljuk meg, hogy hogyan szeressünk másokat (Viorst, 2002). Ez „az összes későbbi szeretetkapcsolat prototípusa” (Ranschburg, 1994, 43). Az érzelmi kapocs nem egyik napról a másikra alakul ki, a közös együttlétek nyomán folyamatosan fejlődik. Erre elsőként Bowlby hívta fel a figyelmet, aki nagy hangsúlyt fektetett a szülők nélkül nevelkedő gyermekek megfigyelési eredményeinek elemzésére. Követői – Ainsworth, Main, Cassidy és még hosszan sorolhatnám – számos kutatást végeztek és tanulmányt írtak az emberi kötődés alakulásáról, a kötődési anomáliákról, minden korosztályt érintve, így a serdülőkort is részletesen kidolgozva, mely a korcsoportokat tekintve legizgalmasabb időszak több nézőpontból is. Egyrészt, egyszerre számos érzelmi és testi változás megy végbe egy időben, másrészt változás következik be a közeli kapcsolataikban, a kortárskapcsolataik jelentősebbé válnak, a gyermek erőteljes autonómiára törekvéssel egy időben a szülőkről való érzelmi leválás elkezdődik. Életkorukból fakadóan újabb és újabb kihívásokkal szembesülnek, erre rakódnak rá az aktuális életesemények, melyek nehezíthetik, vagy éppen könnyíthetik a megoldását, az érzelmi viharok átélését, amiben a családi háttérnek jelentős szerepe van. Ez az időszak az önálló, felnőtt életre felkészülés utolsó állomása is egyben. A nehézségekkel szembesülés során alkalmazott megoldási módok is a korszak végére szilárdulnak meg.

Vajon azok a gyermekek, akiket családjukból kiemelték milyen körülményekkel szembesülnek, és mihez szükséges alkalmazkodjanak? Amikor a gyermeket kiemelik a családjából minden esetben egy fokozott stressz helyzetet él át, krízishelyzetbe kerül,

ezáltal traumatizálttá válik. A felborult egyensúlyi állapot megoldására minden gyermek törekszik, különbség a megküzdés módjában keresendő.

A gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedő gyermekek személyiségállapotára fókuszáló kutatásokat gyűjtöttem össze, elemeztem. Elemzésre kerül, hogy az egyéni traumának milyen hatásai lehetnek, melyre visszavezetve különböző pszichés rendellenességek mutathatók ki, a normától eltérő probléma-megoldási módokat, coping mechanizmusokat alkalmazhatnak, a családban élő társaikhoz képest más kötődési mintázatokat mutathatnak, melyek egymással összefüggésben lehetnek.

A vizsgálati rész a magas rizikófaktorú, gyermekotthonban nevelkedő serdülőkkel végzett kutatás bemutatását, elemzését és megvitatását tartalmazza, mely a kötődésre, coping mechanizmusokra és az internalizációs és externalizációs problémákkal való összefüggéseire fókuszál.

Elméleti háttér

A család

„Az a tény, hogy családba születünk, életünknek személyfeletti, spirituális távlatot ad. Csak biológiai létünk kezdődik a fogantatás pillanatában. Valójában génjeinkben, érzelmeinkben, emberi lényegünkben több generáció örökségének folyamából fakad életünk és egészen addig tart, amíg utódaink hordozzák létezésünk nyomait vonásaikban, szokásaikban, viselkedésükben és őket mélyen, sokszor tudattalanul befolyásoló emlékezetükben (Koltai, 2003, 13)”.

Három fő családmodellről beszélhetünk. A hagyományos, vagyis nukleáris család, napjainkban már nemcsak házasságkötéssel jön létre, hanem az élettársi kapcsolatokat is magában foglalja, mely egyre jellemzőbb forma. Az egyszülős, vagyis csonka családok száma is megszaporodott az utóbbi időben, ami a válások számának emelkedésével és azzal a ténnyel függ össze, hogy sok nő egyedül is bátran vállal gyermeket. A harmadik

forma az újraszerveződött, más néven mozaikcsalád, mely két ember együttélésével vagy házasságával alakul ki, ha közülük egyik vagy mind a kettő elvált vagy özvegy lett (Krähenbühl, Jellouschek, Kohaus-Jellouschek, Weber, 2006).

Függetlenül attól, hogy klasszikus vagy a család egyéb formájáról van szó, mindegyik család közös jellemzője, hogy biztos alapként igyekszik szerepet játszani a gyermek testi és lelki fejlődéséhez. A biztos családi alap a megbízható *kötődéskapcsolatok* hálózatát biztosító család, melyben a családtagok koruktól függetlenül biztonságban érzik magukat ahhoz, hogy megvizsgálják az egymáshoz és a családon kívül állókhöz fűződő kapcsolataikat (Byng-Hall, 2003).

Kötődés

A korai anya-gyermek kapcsolattal foglalkozó tanulmányok egyetértenek abban, hogy már a születést követő pillanatok kiemelkedő jelentőségűek a gyermek kiegyensúlyozott, normál fejlődése érdekében. Az első időszak eseményei, a szülői válaszkészség az utód egész életére hatással vannak úgy, hogy befolyásolják a későbbi kapcsolatok alakulását, azt, hogy a gyermek mit várhat el a másik féltől egy intim kapcsolatban (Waters, Crowell, Elliott, Corcoran, Treboux, 2002).

Az első hat életévben a gyermek kapcsolatai közül elsődleges jelentőségűek a szülei. Hat éves korban a biztos családi háttér igénye mellett a társas kapcsolatokban változás következik be. Ezt Mérei *átpártolás* jelenségének (Bagdy, 1986) nevezte el, ami azt jelenti, hogy a gyermekekben megjelenik a kifelé irányuló társas kapcsolódás igénye, ahogy egyre több időt töltenek a kortársaikkal (Nickerson, Nagle, 2005). Tetőfoka serdülőkorban érkezik el, amikor a kortárskapcsolatok, a baráti kapcsolatok jelentősebbé válnak a gyermek számára, központi szerepet kap a szülőkről való érzelmi leválás, ami előkészíti a fizikai leválást. Még a biztos kötődésű fiatalok esetében is előfordul szabályok megszegése, kisebb fokú vandalizmus, pedig esetükben a családi háttérre jellemző a kiegyensúlyozottság, a problémamegoldó beszélgetések, a kiegyensúlyozott autonómiára törekvés. Kisebb mértékű stressz esetén egyedül akarják megoldani a problémát, nem kérnek és nem fogadnak el felnőttől segítséget. Viszont

extrém mértékű stressz esetén a serdülőkor közepén is, sőt még fiatal felnőttkorban is még mindig a szülőket használják kötődésfiguraként (Allen, Land, 1999).

A serdülők kötődésének egyéni különbségeik megfoghatóak a felfogás-, érzés- és viselkedés-változásokban. A bizonytalan kötődésű serdülők családjában gyakoriak a váratlan fordulatok, a kerülők, a zsákutcák és a nehézségek, illetve hogy nem megfelelő módon oldják meg a problémákat. Emellett alacsony szintű interakciók jellemzik a családot, aláaknázzák az autonómiára törekvést, valamint gyakori a családtagokra a nyomás gyakorlása és a diszfunkcionális harag megjelenése. A biztonságosan kötődő családokban is jellemző időnként serdülőkorban az egyet nem értés a szülőkkal, viszont a bizonytalan kötődésű családoknál a kötődési kapcsolat kevésbé csillapítja ezeket, éppen ezért sokkal gyakoribb a „harcolj, vagy menekülj” álláspont. Az elkerülő serdülők a legkevésbé viselkednek autonóm módon, a szülők a serdülők szükségleteire kevésbé érzékenyek, összehasonlítva az elárasztott csoportba tartozókkal. A barátokkal való kapcsolatukban jellemző a bizonytalan kötődésű serdülőknél a torzított kommunikáció, negatív elvárás a másiktól, melyeknek gyökerei a szociális funkciók zavaraiiban találhatók, mely az élet számos területére kiterjed. Az elkerülő stratégiát alkalmazók inkább távol tartják magukat kortársaiktól, különösen azoktól, akik közelebbi barátságot szeretnének kötni velük (Allen, Land, 1999).

A biztonság fennállását a gyermekek sorozatosan ellenőrzik. Ez nemcsak a fiatalabb életkorokra igaz, hanem a serdülők is tesztelik, hogy számíthatnak-e még a szüleikre. Így erősödik meg bennük a biztonságérzet (Winnicott, 2006). Vannak olyan családi helyzetek, melyek bizonytalanságot keltenek a tagokban időlegesen vagy hosszabb távon. Ilyen helyzet lehet, ha a gyermek attól fél, hogy elveszíti a kötődésfigurát. Leggyakoribb esete a válás, de a gyermekvédelmi rendszerbe kerülés lehetősége is kiválthatja. Másik esete, ha a kötődésfigura elérhetetlen számára, mert a családból már valaki „lefoglalta” vagy egyéb okokból nem elérhető, mint például betegség, alkoholizmus, droghasználat miatt, vagy fizikailag nincs jelen az a személy. A bizonytalanságot az is kiválthatja, ha nem megfelelő kötődésfigurához fordult, mert számára az elérhetetlen. Legkirívóbb eset, amikor pont a kötődésfigura az, aki veszélyforrás a gyermek számára például abúzus esetén (Byng-Hall, 2003).

Évtizedekkel ezelőtt a klinikai gyakorlat számos területén – gyermekpszichiátria, gyermekgyógyászat, szociális munka – felfigyeltek arra a tényre, hogy a gyermek viselkedése, kogníciója és érzelmei az elsődleges gondozójával való kapcsolatától függenek; az ő elhagyásának vagy elhanyagolásának eredménye. Gyakran találkoztak eseteik közül olyanokkal, akiket elhagytak a szülei, a gondozásuk nem volt megfelelő, sőt fizikai bántalmazás és abúzus áldozatai lettek (Greenberg, 1999). Több vizsgálatban beigazolódott, hogy a kötődési zavarok kapcsolatban állnak különféle mentális problémákkal (Besser, Blatt, 2007).

Amikor az egyensúlyi állapot megbillen

Ha a gyermeknél arra kerül a sor, hogy kiemeljék a vérszerinti családjából, akkor a döntésnek – kivételes esetektől eltekintve, mint például szülők hirtelen elhalálózása vagy a gyermek súlyos fokú veszélyeztetése, bántalmazása – már hosszú előzménysora kellett legyen a probléma jelentkezésétől a beavatkozásig. A családtól való elszakadást követően a gyermek ideiglenes elhelyezése alatt bizonytalanságban él, mivel nem tudja, mi lesz vele. Bár van hozzászólási joga, de mégsem ő dönt saját sorsáról. Az egyik legerősebb stresszforrás a kiszolgáltatottság és a tehetetlenség, ami krízis átéléséhez vezet.

A családtól való elszakítás, elszakadás traumájának átélésének hatására az alapvető bizalom meginog, gyakori a gyermekek szégyenérzete, büntudata, kisebbségi érzése. Az esemény következményeképpen átélt rettegés hatására két véglet között vergődik az egyén. Az egyik véglet, hogy felerősíti a kötődés iránti szükségletet, mely szorongással telt kapaszkodásnak felel meg, a másik pedig az elszigetelődés igénye. Ennek a kettősségnek a váltakozó átélése, megnyilvánulása instabil kapcsolatok kialakulásához vezet. Az alapvető énstruktúrák sérülést szenvednek; nemcsak önmagukba és a többi emberbe, hanem Istenbe vetett hitüket is elveszítik. Ambivalens érzéseket élnek át az intimitással kapcsolatban; egyszerre vágynak rá és félnek tőle, ami a jövőbeni intim kapcsolatok kialakításának képességét ássa alá (Herman, 2003).

Vizsgálat

Kutatási cél

Kutatásunkkal célunk volt feltérképezni hazánkban a magas rizikófaktorú, gyermekotthonban nevelkedő serdülők szocioemocionális fejlődésének egyik kiemelkedő jelentőségű tényezőjét, a kötődést, és a vele kapcsolatban álló érzelemregulációs rendszer működését, vagyis a coping mechanizmusokat, továbbá az őket jellemző externalizációs és internalizációs tüneteikkel való összefüggéseit. Továbbá szeretnénk tudni, hogy a családban élő kortársaikhoz képest a vizsgált területeken milyen mértékű és irányú eltérés tapasztalható.

Vizsgálati személyek

Kutatásunkban összesen 620 serdülőkorú gyermek vett részt. A kontroll csoport tagjai közül mindenki precízen kitöltötte a kérdőíveket, a magas rizikófaktorú vizsgálati csoportból 2 fő elzárkózott a részvételtől, 6 pedig értékelhetetlen volt. A fennmaradó 612 kérdőívet tudtuk az elemzéshez felhasználni. A legfiatalabb kitöltő 10 éves, a legidősebb 18 éves volt ($M=15,03$, $SD=1,96$). A vizsgálatban részt vevő magas rizikófaktorú állami gondozott fiatalok ($N=290$) átlagéletkora 14,68 év ($SD=2,04$). A családban nevelkedő kontrollcsoport ($N=322$) átlagéletkora 15,36 év ($SD=1,83$), 73%-a ($N=235$) teljes családban él.

Hipotézisek

I. Általános hipotézisek

1. Kötődés

- a) Magas rizikófaktorú állami gondozott serdülők esetében feltételeztük, hogy alacsonyabb szintű a bizalom és a kommunikáció, az elidegenedés értéke viszont magasabb a családban nevelkedő kontroll csoportéhoz viszonyítva a négy vizsgált területen: anya, apa, testvér, barát esetében nemtől függetlenül. Ez azt jelenti, hogy szignifikánsan több a

bizonytalan kötődésű fiatal a magas rizikófaktorú serdülők körében a kontroll csoporthoz képest.

- b) Buist és munkatársai (2002) eredményeiből következően feltételeztük, hogy a prepubertás és pubertás (10-13 éves korú) gyermekek szüleikhez kötődése erősebb, mint az adolescens (14-18 éves korú) fiataloké a vizsgálati csoportban és a kontroll csoportban egyaránt.
- c) Buist és munkatársai (2002) eredményeiből következően feltételeztük, hogy prepubertás korban (10-13 éves korú) a barátokhoz kötődés gyengébb, ami az évek során lineárisan erősödik az adolescens kor (14-18 éves korú) végéig, és ez független a gyermekek gondozási helyétől.

2. Coping

- a) Feltételeztük, hogy gondozási helytől függetlenül a fiúk elsősorban problémamegoldó stratégiákat alkalmaznak, a lányok inkább érzelemközpontú coping mechanizmusokat használnak.
- b) Feltételeztük, hogy a gyermekotthonban nevelkedő serdülők nemtől függetlenül kevésbé alkalmaznak problémamegoldó stratégiákat, jellemzőbben érzelemközpontú és elkerülő megküzdési módszereket használnak a hasonló korú családban nevelkedő fiatalokhoz képest.

3. Pszichopatológia

- a) Magas rizikófaktorú gyermekotthonban élő serdülők között szignifikánsan többnek van érzelmi és viselkedéses – internalizációs és externalizációs – problémája, mint az alacsony rizikófaktorú családban élő kortársaiknak.
- b) Besser és Blatt eredményeiből következően (2007) viselkedéses problémákat illetően nemi különbségeket feltételeztünk. A lányok elsősorban internalizáló, a fiúk externalizáló tüneteket mutatnak gondozási helytől függetlenül.

II. Specifikus kötődési hipotézisek

- a) Feltételeztük, hogy az állami gondozásba kerülés ideje kapcsolatban áll a szülőkhöz való kötődés erősségével és biztonságával – a gyermek minél korábban került be a gyermekvédelmi rendszerbe, annál gyengébb a

kötődés édesanyjához és édesapjához egyaránt, annál inkább jellemző a bizonytalan kötődési mintázat.

- b) A kapcsolattartás erősíti a kötődést, ezért feltételeztük, hogy azok az állami gondozott gyermekek, akik kapcsolatot tartanak szüleikkel, szignifikánsan erősebben kötődnek hozzájuk.
- c) Feltételeztük, hogy az a serdülő, aki biztos mintázattal kötődik problémamegoldó coping mechanizmust használ. A biztos kötődés negatív kapcsolatban áll az érzelemközpontú és az elkerülő megküzdési stratégiák használatával.
- d) Feltételeztük, hogy azoknál a gyermekeknél, akik biztos kötődéssel kötődnek szüleikhez, testvérükhöz, barátaikhoz, kevésbé jellemző az externalizáló és internalizáló tünet, míg a bizonytalan kötődésű gyermekek körében jellemzőbb az externalizáló és internalizáló tünetképzés.

Vizsgálati módszerek

1. A serdülők kötődésének mérése az Inventory of Parent and Peer Attachment (IPPA) önbeszámoló kérdőívvel történt, mely Armsden és Greenberg nevéhez fűződik (1987, idézi Gullone, Robinson, 2005), magyar adaptációja a PTE BTK Pszichológia Intézetében 2007-ben kezdődött. A munkacsoportot Nagy László vezeti. A kérdőív méri a serdülők szüleikhez, barátaikhoz és testvéreikhez való kötődésének kognitív és affektív dimenzióit.

2. Coping mechanizmusok vizsgálata az Endler és Parker (1994, idézi Perczel, Kiss, Ajtay 2005) által kidolgozott Coping Inventory for Stressful Situations (CISS-48) kérdőívvel történt. A 48 ítemes diszpozicionális kérdőív három megküzdési módot vizsgál, a feladatorientált, az emócióorientált és az elkerülésre irányuló stratégiákat, melyeket már az elméleti részben bemutattunk.

3. A serdülők állapotának felmérésére kifejlesztett módszer az Achenbach féle (1991, idézi Dutra, Campbell, Westen, 2004) Gyermekviselkedési Önértékelő Kérdőív

(CBCL/YSR) a gyermek- és serdülőkorúak emocionális és viselkedészavarainak feltárására, mérésére kifejlesztett eszköz. A 10-13 éves korosztály számára a Gádoros (1996, idézi Perczel, Kiss, Ajtay, 2005; Ferdinand, 2008) által lerövidített, a 14-18 éves korosztály esetében a teljes változatot alkalmaztuk.

Eredmények

I. Általános hipotézisek

1. Kötődés

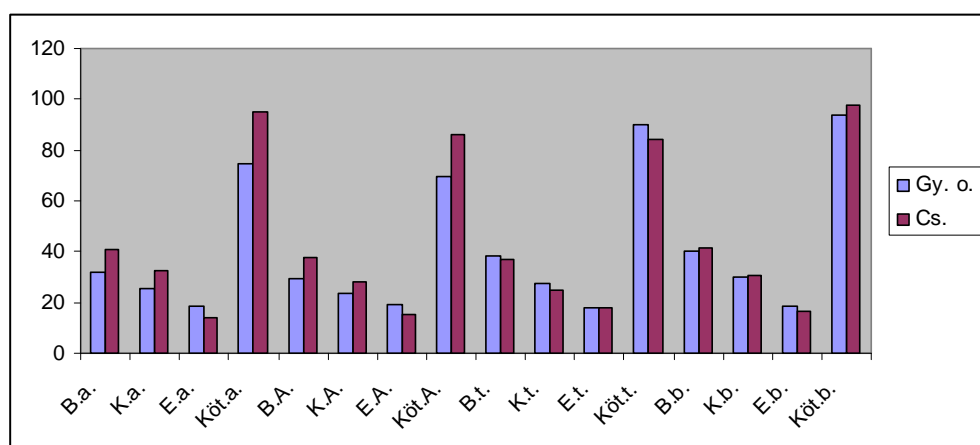
a). Ha összehasonlítjuk a vizsgálati csoportot és a kontroll csoportot, akkor feltételezéseinknek megfelelően a magas rizikófaktorú, gyermekotthonban nevelkedő serdülők édesanyjukba vetett bizalma szignifikánsan alacsonyabb szintű ($t = -11,434$; $t(df)=588$; $p < 0,001$), mint a családban nevelkedő kortársaiké. Az édesanyjukkal való kommunikációjuk hasonlóképpen alakul ($t = -10,531$; $t(df)=588$; $p < 0,001$). Ezzel szemben – elvárásainknak megfelelően – az állami gondozott serdülők elidegenedése anyukájuktól szignifikánsan erőteljesebb ($t = 10,474$; $t(df)=588$; $p < 0,001$). A három alskálából számított édesanyához kötődés a gyermekvédelmi szakellátásban élő fiatalok esetében szignifikánsan gyengébb ($t = -12,022$; $t(df)=588$; $p < 0,001$), mint a családban élő serdülőkorú társaiké.

A közeli kapcsolatok közül az édesapához való viszony ugyanúgy alakul minden területen, mint az édesanyáé. A gyermekotthonban élő fiatalok szignifikánsan kevésbé ($t = -9,495$; $t(df)=572$; $p < 0,001$) bíznak apjukban. Szignifikáns mértékben kevesebbet ($t = -6,196$; $t(df)=572$; $p < 0,001$) kommunikálnak, jelentős mértékben ($t = 7,016$; $t(df)=570$; $p < 0,001$) elidegenednek tőlük, kötődésük szignifikánsan gyengébb ($t = -8,621$; $t(df)=572$; $p < 0,001$).

Nem a feltételezéseinknek megfelelően alakult a két csoport testvérehez való kapcsolata. A vizsgálati és a kontroll csoport testvérebe vetett bizalma között szignifikáns eltérés nincs ($t = 1,227$; $t(df)=564$; $p = 0,220$). Figyelemre méltó, hogy a gyermekotthonban nevelkedő serdülők tendenciálisan erőteljesebben bíznak testvérükben. A kommunikáció területén azonban jelentős eltérést találtunk a csoportok között. Ez azt jelenti, hogy a családjukból kiemelt állami gondozottak szignifikáns mértékben többet ($t = 3,617$; $t(df)=569$; $p < 0,001$) kommunikálnak testvérükkel. Az elidegenedést vizsgálva nincs szignifikáns különbség ($t = -0,825$; $t(df)=564$; $p = 0,410$) a

két csoport között, csak tendencia, ugyanis a családban nevelkedő fiatalok inkább elidegenednek testvérüktől. A kötődés esetében viszont jelentős mértékű eltérés tapasztalható: a gyermekotthonos serdülőket erősebb ($t= 3,000$; $t(df)=569$; $p<0,005$) érzelmi szálak kötik testvérükhöz.

A barátokhoz való érzelmi kapcsolat területén a két csoport között jelentős eltérést csak egy területen tapasztaltunk. Valamivel jobban ($t= -1,510$; $t(df)=607$; $p=0,132$) bíznak a családban nevelkedő gyermekek a barátaikban, kicsit többet ($t= -1,883$; $t(df)=607$; $p=0,060$) kommunikálnak velük. Az elidegenedés területén szignifikáns különbséget ($t= 5,044$; $t(df)=607$; $p<0,001$) találtunk, ez azt jelenti, hogy a gyermekotthonban élő serdülők inkább elidegenednek barátaiktól, mint a családban élők. A kötődés területén a két csoport között szignifikáns eltérés határán helyezkedik el az érték ($t= -2,819$; $t(df)=607$; $p=0,005$). A családban nevelkedő fiatalok tendenciálisan erősebben kötődnek a barátaikhoz.

1. ábra. Gyermekotthonban és családban nevelkedő serdülők anyához, apához, testvérhez és barátokhoz való közeli kapcsolatainak alakulása a bizalom, kommunikáció, elidegenedés és kötődés faktorokban.

Gy.o.=gyermekotthonban nevelkedő serdülő		Cs.=családban nevelkedő serdülő	
B.a.=bizalom anya	B.A.=bizalom apa	B.t.=bizalom testvér	B.b.=bizalom barát
K.a.=kommunikáció anya	K.A.=kommunikáció apa	K.t.=kommunikáció testvér	K.t.=kommunikáció barát
E.a.=elidegenedés anya	E.A.=elidegenedés apa	E.t.=elidegenedés testvér	E.t.=elidegenedés barát
Köt.a.=kötődés anya	Köt.A.=kötődés apa	Köt.t.=kötődés testvér	Köt.t.=kötődés barát

b). Az egyszempontos varianciaanalízis statisztikai módszer segítségével hipotézisünk beigazolódott, a 10-13 éves gyermekek anyukájukhoz való kötődése erősebb, mint a 14-18 éves fiataloké. A különbségek mértéke az alábbiak szerint alakult. A gyermekotthonban nevelkedő fiatalabbak és idősebbek anyjukhoz való kötődésük mértékében szignifikáns eltérés nem tapasztalható, csak tendencia. A családban nevelkedő fiatalabb korosztály tagjai szignifikáns mértékben erősebben kötődnek

apjukhoz, mint a családban élő idősebb korcsoport. A fenti eredményeket az 1. számú táblázatban mutatjuk be részletesen.

Gondozási hely /Korcsoport	Kötődés anya			Kötődés apa		
	N	Átlag	Szórás	N	Átlag	Szórás
Gy.o. pp./p.	78	77,77	24,85	75	71,49	25,74
Cs.n. pp./p.	81	101,37*	10,61	81	95,52*	14,70
Gy.o. a.	194	73,85	25,76	184	68,80	26,05
Cs.n. a.	237	93,19*	15,44	234	83,01*	21,00

1. számú táblázat. Anyához és apához való kötődés alakulása a gondozási hely és korcsoport függvényében. $p < 0,05$

Gy.o. pp/p.=Gyermekotthonban nevelkedő prepubertás és pubertás

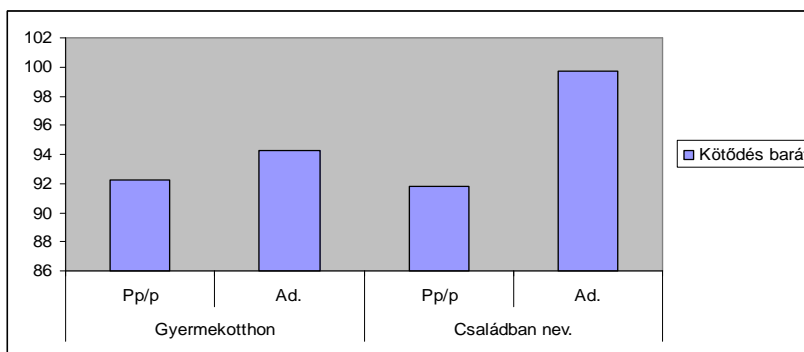
Cs.n. pp/p.=Családban nevelkedő prepubertás és pubertás

Gy.o. a.=Gyermekotthonban nevelkedő adolescens

Cs.n.a.=Családban nevelkedő adolescens

Az apához való kötődés ugyanígy alakult. A 10-13 éves gyermekek édesapjukhoz való kötődése erősebb, mint a 14-18 éves serdülőké mind a vizsgálati, mind a kontroll csoportban. A gyermekotthonban nevelkedő vizsgálati csoportunkban csak tendenciális az eltérés, ezzel szemben a családban élő fiatalabb korosztály tagjai szignifikáns mértékben erősebben kötődnek apjukhoz, mint a családban élő idősebb korcsoport.

c). Feltételezéseinknek megfelelően alakult a két korcsoport barátokhoz való kötődése, ugyanis a fiatalabb korosztály kötődése gyengébb, mint a 14-18 éveseké. Ha a gondozási helyet figyelembe vesszük, akkor a gyermekotthonban nevelkedő 10-13 éves és a 14-18 éves korcsoportok esetében az idősebbek kötődése nem szignifikánsan, csak tendenciálisan erősebb. A családban nevelkedőknél is a fiatalabbak gyengébben kötődnek barátaikhoz, viszont az idősebb serdülőket szignifikánsan erősebb ($p < 0,05$) érzelmi szál fűzi hozzájuk (2. számú ábra).

2. számú ábra. Barátokhoz való kötődés alakulása a gondozási hely és a korcsoport függvényében. Pp/p=prepubertás és pubertás Ad.=adolescens

2. Coping

a). Hipotézisünk első része nem igazolódott be. A lányok nem szignifikáns mértékben ($t = -1,507$; $t(df)=610$; $p=0,132$), csak tendenciálisan többször alkalmaznak problémamegoldó stratégiákat, mint a fiúk. Feltevésünk második része a statisztikai próbák által igazolást nyert, vagyis a lányok szignifikánsan több ($t = -3,366$; $t(df)=610$; $p < 0,005$) érzelemközpontú stratégiát használnak.

b). A magas rizikófaktorú vizsgálati csoport az alacsony rizikófaktorú kontroll csoporthoz képest – elvárásainknak megfelelően – szignifikánsan kevésbé ($t = -3,343$; $t(df)=610$; $p=0,001$) alkalmaz problémamegoldó megküzdési stratégiákat. A gyermekotthonban nevelkedő fiatalok szignifikáns mértékben inkább ($t = 4,469$; $t(df)=610$; $p < 0,001$) használnak érzelemközpontú coping módszereket. Az elkerülés esetében a két csoport között szignifikáns különbség nincs ($t = 0,348$; $t(df)=610$; $p=0,728$). Elvárásainknak megfelelően csak enyhe mértékű tendencia mutatkozott, vagyis kis mértékben inkább alkalmaznak elkerülési stratégiákat az állami gondozottak.

A nemi különbségek figyelembe vételével az alábbi eredményeket kaptuk. A családban nevelkedő lányok szignifikánsan többen ($p < 0,05$) alkalmaznak problémamegoldó stratégiákat nehézségek megoldása esetén, mint az állami gondozott fiúk. Tendenciálisan többen használnak problémamegoldó módszert a családban nevelkedő fiúk, mint az állami gondozott fiúk és lányok. Ha csak a nemi különbséget vesszük figyelembe, akkor nemcsak a családban élő lányokra jellemzőbb a problémamegoldó viselkedés, hanem a gyermekotthonban nevelkedő lányokra is, a fiúkhöz képest, viszont a mértéke nem szignifikáns.

Az állami gondozott lányok szignifikánsan többen ($p < 0,05$) alkalmaznak érzelemközpontú megküzdési stratégiát, mint a családban élő lányok és fiúk, a gyermekotthonban nevelkedő fiúkhöz képest pedig tendenciaszerűen magasabb az érték. A családból kiemelt fiúk és a családban élők között nincs szignifikáns különbség ezen a területen, csak tendenciális. Legkevésbé a családban nevelkedő fiúk alkalmaznak érzelmi fókuszú stratégiákat.

Nem az elvárásainknak megfelelően alakult az elkerülő irányultságú stratégiák használata, mivel leginkább ezt a módot a családban nevelkedő lányok használják, szignifikánsan többen ($p < 0,001$), mint a családban levő fiúk. Az állami gondoskodásban élő serdülők nemtől függetlenül hasonló számban használják ezt a coping mechanizmust, de tendenciálisan kevesebben, mint a családban élő lányok. Az eredmények összefoglalása a 2. számú táblázatban látható.

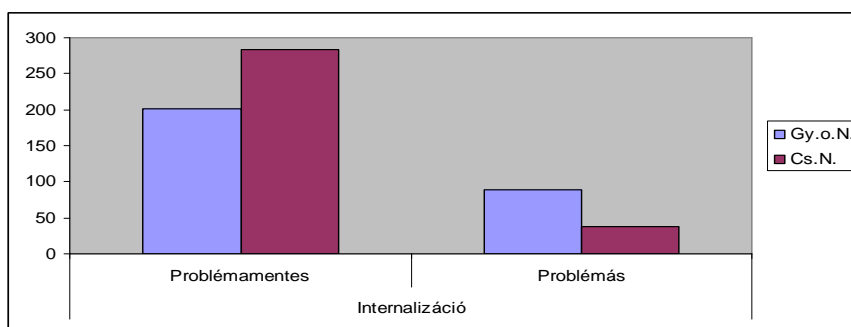
Megküzdési mód	Nem	Gyermekotthonban nevelt		Családban nevelt	
		Mean	SD	Mean	SD
Problémaközpontú	Fiú	52,50*	13,56	55,82	12,27
	Lány	53,96	12,93	57,21*	10,50
Érzelemfókuszú	Fiú	46,21	12,00	41,43	11,06
	Lány	49,10*	11,88	45,16	11,55
Elkerülésre irányuló	Fiú	48,45	11,81	44,97	11,15
	Lány	48,41	11,82	50,70*	10,41

2. számú táblázat. Magas és alacsony rizikófaktorú serdülők coping stratégiái.

* $p < 0,05$

3. Pszichopatológia

a). Eredményeink azt mutatják, hogy magas rizikófaktorú állami gondozottak közül 290 gyermekből 89 gyermek mutat internalizációs tüneteket. Az alacsony rizikófaktorú családban nevelkedő serdülők esetében 322 gyermek közül csupán 38-an jeleznek hasonló problémákat, vagyis szignifikánsan több gyermek problémamentes, mint problémás. Hipotézisünk beigazolódott, mivel a gyermekotthonban nevelkedő fiatalok internalizációs problémákkal ($N=89$) szignifikánsan többen ($p < 0,05$) rendelkeznek, mint a családban nevelkedők ($N=38$). Az eredményeket a 3. számú ábrán láthatjuk. Összességében a problémamentes gyermekek száma mindkét vizsgálati csoportnál szignifikánsan több ($p < 0,001$).

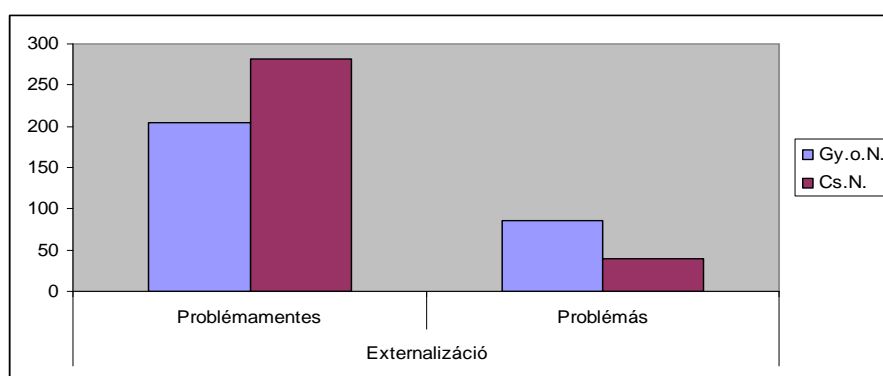

3. számú ábra. Gyermekotthonban és családban nevelkedő serdülők internalizációs tünetei.

Gy.o.N.= gyermekotthonban nevelkedő;

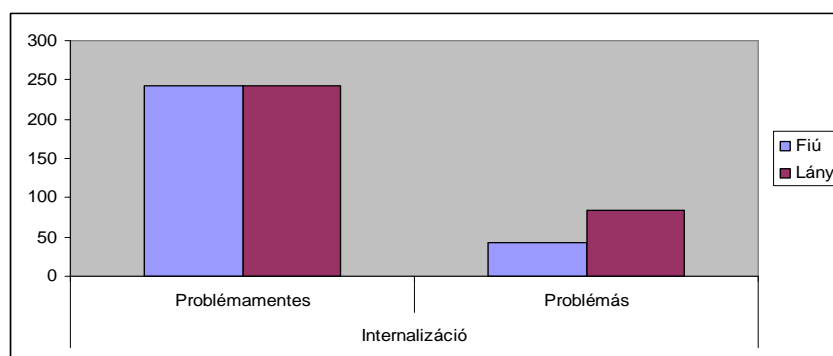
Cs.N.= családban nevelkedő

Az externalizációs tünetek esetében hasonlóan alakul a kép. A magas rizikófaktorú gyermekotthonban nevelkedő serdülők esetében 290 főből 85 problémás, míg a családban felnövők esetében 322 gyermekből 40 rendelkezik hasonló tünetekkel. Összességében elmondható, hogy szignifikánsan több a problémamentes gyermek, mint a problémás. Az externalizációs problémákkal rendelkező vizsgálati és kontroll csoportot összehasonlítva a gyermekotthonban nevelkedő fiatalok között szignifikánsan több ($p < 0,05$) a tüneteket mutató gyermek. Az eredményeket a 4. számú ábrán mutatjuk be. Összességében elmondható, hogy mind a két vizsgálati csoportban szignifikáns mértékben több ($p < 0,001$) a problémamentes gyermek.

4. számú ábra. Gyermekotthonban és családban nevelkedő serdülők externalizációs tünetei.
Gy.o.N.= gyermekotthonban nevelkedő. Cs.N.= családban nevelkedő

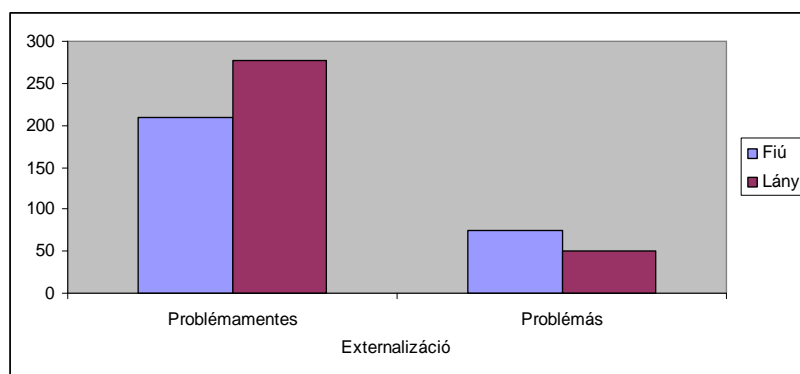
b). Hipotézisünk beigazolódott. Ha a gondozási helyet nem vesszük figyelembe, akkor is az internalizációs problémákat mutató serdülők közül szignifikánsan több ($p < 0,005$) lány problémás, mint fiú. A különbségek érzékeltetésére az 5. számú ábra szolgál.

5. számú ábra. Fiúk és lányok internalizációs tünetei.

Az externalizációs problémák esetében is jelentősen több a problémamentes gyermek, mint a problémás. Ha a gondozási helyet figyelmen kívül hagyjuk, csak a nemi

különbségekre fókuszálunk, akkor az externalizációs tünetképzés szignifikáns mértékben ($p < 0,005$) a fiúkra jellemzőbb (6. számú ábra).

6. számú ábra. Fiúk és lányok externalizációs tünetei.

A nemi különbségeken túl vegyük figyelembe a gondozási helyet is. A statisztikai módszerek közül ezen adatok elemzésére az egyszempontos varianciaanalízis módszert alkalmaztuk. Az internalizációs problémás lányok száma összehasonlítva a gyermekotthonban nevelkedők között szignifikánsan magasabb ($p < 0,05$), mint a családban élők között. A fiúk esetében nincs szignifikáns különbség a két gondozási helyen élők között.

Az externalizációs zavarokat illetően az állami gondozott fiúk körében szignifikánsan többekre jellemző ez a probléma ($p < 0,05$), mint a családban nevelkedő fiúk esetében. A lányokat összehasonlítva szignifikánsan több ($p < 0,05$) azoknak a lányoknak a száma a gyermekotthonban nevelkedők között, aki externalizáló tüneteket mutat, mint a családban nevelkedők körében.

II. Specifikus kötődési hipotézisek

A klasszifikációs vizsgálat során arra kerestük a választ, hogy az összes faktor közül melyik területen térnek el leginkább a magas rizikófaktorú gyermekotthonban nevelkedő serdülők a hasonló életkorú családban nevelkedőktől. A vizsgálat segítségével kiderült, hogy 53 családban nevelkedő fiatal eredményeit tekintve hasonlóak az eredmények, mint a gyermekotthonban élők esetében. Az érem másik oldalát tekintve 47 olyan állami gondozott fiatal van, akinek az eredményei a családban nevelkedőkénél felel meg.

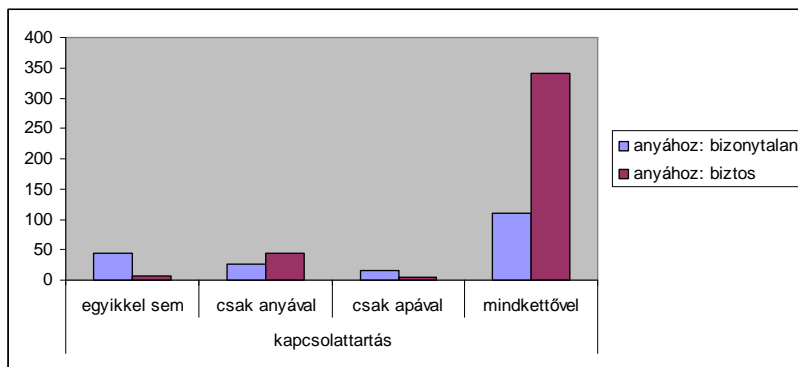
a). A statisztikai mutatók közül a Spearman-féle korreláció-számításból kiderül, hogy jelentősen összefügg a gyermek anyjához való kötődésének erőssége azzal, hogy hány éves korában emelték ki a családjából (Spearman's $\rho=0,216$, $p<0,01$). Leggyengébb a kettőjük közötti kötődés, ha a gyermeket születése és 3 éves kora között vették el családjától. Ezt követi rendre a 4-9 éves kor közötti kikerülés, a legerősebb kötődést pedig azok a gyermekotthonban nevelkedő serdülők mutatják anyjukhoz, akik 10 éves koruk után kerültek be a gyermekvédelmi rendszerbe.

Azoknak a gyermekeknek, akik születésük és 3 éves koruk között kerültek be a gyermekvédelmi rendszerbe (N=40), 67,5%-a bizonytalan kötődésű. A 4-9 éves kor között családjukból kiemelt gyermekek (N=76) 61,8%-a bizonytalan kötődési mintázatú. Azon gyermekek esetében pedig, akik 10 éves koruk után kerültek ki a családjukból (N=151), 48,3% kötődése bizonytalan.

A Spearman-féle korrelációs számítás eredménye alapján elmondható, hogy a bekerülés ideje nem hozható összefüggésbe az apához való kötődés erősségével. Viszont ebben az esetben is elmondható, hogy azon gyermek közül, akik 10 éves koruk után kerültek ki családjukból többen kötődnek biztos kötődéssel apjukhoz és kevesebb közöttük a bizonytalan kötődésű gyermek. Sőt, ugyanez mutatkozik azon gyermekek között is, akik 4-9 éves korukban kerültek a rendszerbe. Azok a serdülők, akik 3 éves koruk előtt lettek kiemelve családjukból többnyire bizonytalan mintázattal kötődnek apjukhoz.

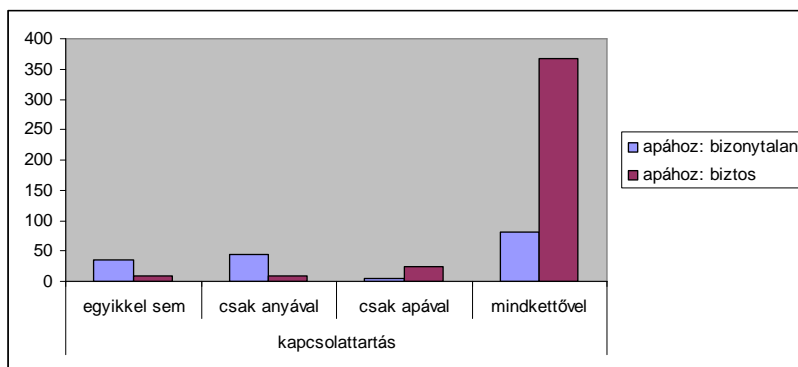
Azon gyermekek közül, akik születésük és 3 éves koruk között kerültek be a gyermekvédelmi rendszerbe (N=37), 56,8% kötődése édesapjához bizonytalan. A 4-9 éves kor között családjukból kiemelt gyermekek (N=72) 40,3%-a bizonytalan kötődési mintázatú. Azon gyermekek esetében pedig, akik 10 éves koruk után kerültek ki a családjukból (N=147), 44,2% kötődése bizonytalan.

b). A statisztikai próbák közül az egyszempontos varianciaanalízis módszert lefuttatva a Post Hoc teszt szerint azoknak a gyermekeknek az édesanyjukhoz kötődése szignifikánsan erősebb, akik kapcsolatot tartanak az édesanyjukkal (ez jelentheti csak az édesanyjával való kapcsolattartást és jelentheti mind a két szülővel való kapcsolattartást). A 7-es ábra pedig szemléletessé teszi a kötődés és kapcsolattartás alakulásának összefüggéseit.

7. számú ábra. A kapcsolattartás és az anyához kötődés összefüggései.

Azok a fiatalok, akik csak az édesapjukkal vagy mind a két szülővel tartják a kapcsolatot szignifikánsan erősebben kötődnek édesapjukhoz, mint azok, akik csak az édesanyjukkal vagy egyikükkel sem. Mindez a 8. ábráról jól látható.

8. számú ábra. A kapcsolattartás és az apához kötődés összefüggései.

c). Hipotézisünk igazolására vagy elvetésére a Spearman's rho korrelációs eljárást alkalmaztuk. Az anyához való biztos kötődés együttjár a problémamegoldó megküzdési mechanizmus alkalmazásával. Az a serdülő, aki biztosan kötődik anyjához, kevésbé alkalmaz érzelmközpontú stratégiákat.

Azok a gyermekek, akik biztosan kötődnek apjukhoz, inkább – de nem szignifikáns mértékben – használnak problémafókuszú módszereket. Az a fiatal, aki biztosan kötődik apjához szignifikáns mértékben kevésbé alkalmazza az érzelmközpontú megküzdést.

A testvérhez való kötődés és a megküzdési mechanizmusok használata esetében szignifikáns mértékű együttjárást nem tapasztaltunk.

Hipotézisünk egyértelműen a barátokhoz való kötődés esetében bizonyosodott be. Annál a serdülőnél, aki biztosan kötődik barátjához, egyértelműen bejósolható a problémafókuszú coping stratégia használata, illetve egyértelműen kizárható az érzelempontú megküzdési módok alkalmazása. Azon gyermekek, akik bizonytalan kötődési mintázattal kötődnek barátjukhoz, az életben kevésbé alkalmaznak problémamegoldó stratégiát, inkább használnak érzelempontú megküzdést.

Utoljára, de nem utolsósorban elemezzük az elkerülőfókuszú megküzdési mechanizmus és a kötődési mintázat kapcsolatát. A biztos kötődéssel együtt jár, de nem szignifikáns mértékben, az elkerülő stratégiák használata. A számadatok összefoglalása a 3. számú táblázatban látható.

Biztos kötődés	Problémaközpontú	Érzelempontú	Elkerülő
Anyához	0,134**	-0,037	0,066
Apához	0,047	-0,119**	0,060
Testvérhez	0,078	0,007	0,068
Baráthoz	0,146**	-0,110**	0,036

3. számú táblázat. A biztos kötődés a coping mechanizmusok Spearman's rho korrelációi. ** $p < 0,01$

d). A statisztikai módszerek közül a bináris logisztikus regresszió számítását választottuk hipotézisünk alátámasztására vagy elvetésére. Az eredmények azt mutatják, hogy a testvéri kötődés minőségromlása több mint kétszeresére növeli ($\exp(b)=2,565$; $p < 0,05$; és $\exp(b)=2,354$; $p < 0,05$) az internalizáció valószínűségét.

Megnéztük, hogy milyen arányban alakul az anyához bizonytalan és biztos kötődési mintázat esetében és az internalizációs problémákkal küzdők és problémamentesek aránya. Szignifikánsan több ($p < 0,001$) mindkét kötődési mintázat esetében a problémamentes serdülő.

Az anyához kötődés esetében a kötődési mintázat nem függ össze az internalizáció problémájával, ezért megnéztük, hogy a kötődés erőssége ezzel összefüggésbe hozható-e. Ehhez az egyszempontos varianciaanalízis módszert alkalmaztuk, melyből kiderül, hogy a problémamentes ($M=87,95$) serdülők szignifikánsan erősebben ($p < 0,001$) kötődnek anyjukhoz, mint a problémások ($M=77,72$).

Az apához való kötődés mintázata és az internalizációs problémák összefüggései a következőképpen alakulnak. Szignifikánsan több ($p < 0,005$) a problémamentes fiatal a

bizonytalan és biztos kötődésűek körében egyaránt. A kötődés erőssége, ahogy az anya esetében is láttuk, szignifikánsan ($p < 0,001$) erősebb a problémamentesek ($M=80,58$) esetében, mint a problémásoknál ($M=71,53$).

A testvérhez kötődés esetében kevesebb a bizonytalan kötődési mintázatú gyermek. Az internalizációs problémával küzdők és a problémamentesek között nincs szignifikáns különbség (32. számú táblázat). A kötődés erőssége ebben az esetben is összefügg a problémák jelenlétével. A problémamentesek kötődése szignifikáns mértékben erősebb ($M=88,27$; $p < 0,05$), mint a problémamenteseké ($M=82,12$; $p < 0,05$).

A barátokhoz kötődés esetében szignifikáns mértékben több ($p < 0,05$) a problémamentes gyermekek száma. A biztos kötődésűek körében többen vannak, akik internalizációs problémákkal küzdenek. Aki problémamentes, az a barátjához szignifikáns mértékben erősebben ($M=96,86$; $p < 0,005$) kötődik, mint az a fiatal, akinek internalizációs problémái vannak.

Összességében elmondható, hogy az anyához, apához, barátokhoz való bizonytalan kötődési mintázat és az internalizációs problémák megléte között nincs kapcsolat. A testvérhez való bizonytalan kötődés viszont elővételezi az internalizációs zavarok megjelenését. Viszont, ha a kötődés erősségét vizsgáljuk, akkor egyértelműen kimondható, hogy kapcsolat van a gondozási hely, a kötődés erőssége és az internalizációs tünetek között, melyet a korrelációs számítás is alátámaszt.

Az anyai kötődés minőségromlása externalizációs zavarokhoz vezet ($\exp(b)=2,334$; $p < 0,05$).

Az anyai kötődés mind a két mintázatában szignifikánsan több ($p < 0,005$) a problémamentes serdülő, mint a problémás. Viszont a bizonytalan és biztos kötődésű problémás gyermekek között nincs jelentős eltérés. Ha nem a kötődési mintázatot, hanem a kötődés erősségét vizsgáljuk, akkor a problémamentes serdülők kötődése szignifikáns mértékben erősebb ($M=87,46$; $p < 0,005$), mint azoké, akik externalizációs problémákat mutatnak ($M=79,84$).

Az apához kötődés esetében nincs szignifikáns eltérés ($p=0,080$) a problémamentes és a problémás gyermekek között. A biztos kötődési mintázatú gyermekek kötődése ($M=79,59$) tendenciálisan erősebb ($p=0,090$) azok esetében, akiknek nincs externalizációs problémájuk, mint azokéban, akik ilyen tüneteket mutatnak ($M=75,28$).

A testvérek esetében sincs szignifikáns eltérés az externalizációs problémát mutatók és a problémamentesek között. A problémamentesek ($M=87,41$) tendenciálisan erősebben kötődnek testvérükhöz, mint azok, akik externalizációs tüneteket mutatnak ($M=85,29$). Szignifikáns különbség nincs.

Végül a barátokhoz kötődés és az externalizációs zavarok összefüggéseit vizsgáltuk. Szignifikánsan több ($p<0,005$) a problémamentes gyermek, mint a problémás mindkét a két kötődési mintázat esetében. Viszont, ha a kötődés erősségét nézzük, akkor a problémamentesek szignifikáns mértékben erősebben kötődnek a barátaikhoz ($M=96,73$; $p<0,05$), mint azok, akik externalizációs tüneteket mutatnak ($M=92,13$).

Az externalizációs problémák és a kötődés összefüggését vizsgálva összességében elmondhatjuk, hogy a bizonytalan kötődési mintázat és az externalizációs problémák jelenléte csak az anyához való kötődés esetében függ össze egyértelműen. Ez azt jelenti, hogy az anyához kötődés minőségromlása erőteljesen externalizációs tünetek megjelenéséhez vezet. Az anyához és a barátokhoz való kötődés erőssége és az externalizációs tünetek kapcsolata nagyon erőteljes. Az apához, a testvérhez való kötődés és az externalizációs zavarok esetében is van kapcsolat, viszont csak tendenciális.

Konkluzió

A trauma következménye nemcsak a kötődésbeli minőségromlásra korlátozódik, hanem a nehéz élethelyzetben alkalmazott megküzdés módjára is kihat. Gondozási helytől függetlenül, azok a gyermekek, akik erősebben kötődnek szüleikhez, inkább használnak adaptív problémamegoldó stratégiákat. Viszont azok a gyermekek, akik az átlagosnál gyengébb, bizonytalan mintázattal kapcsolódnak szüleikhez, barátaikhoz, szignifikáns mértékben érzelempözpontú módszereket alkalmaznak.

A kötődés mintázatával és erősségével összefüggésben állnak az internalizációs és externalizációs tünetek. Az eredményeink azt mutatják, hogy azok a gyermekek, gondozási helytől függetlenül, akik biztosan kötődnek, szignifikáns mértékben kevesebben problémásak, mint a bizonytalan kötődésűek.

Az eredmények alapján a veszélyeztetett serdülők kiszűrésére nagyon alkalmas módszereket alkalmaztunk kutatásunkban. Legjelentősebb eredményének tartjuk, hogy

53 olyan gyermekotthonban nevelkedő serdülőt találtunk, akik hasonlóak a családban nevelkedőkhöz, ez a magas rizikófaktorú fiatalok 18%-a. Náluk működik valamilyen, általunk fel nem tárt védőfaktor, mely hatására képesek átlagos gyermekeknek megfelelően érezni és viselkedni – önbeszámolójuk szerint.

A családban nevelkedő gyermekek között is találtunk 47 olyan fiataalt (17%-a a családban nevelkedő mintánknak), akik hasonlóak eredményeik alapján a gyermekotthonban nevelkedőkhöz.

A protektív és rizikófaktorok megismerését további vizsgálattal kvalitatív módszerekkel kiegészítve lehetne megismerni.

Hivatkozott irodalom

Allen, J. P., Land, D. (1999): Attachment in Adolescence. In: Cassidy, J., Shaver, P. R. (szerk.), *Handbook of Attachment. Theory, Research, and Clinical Applications*. The Guilford Press, New York, London.

Bagdy, E. (1986): *Családi szocializáció és személyiségzavarok*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Besser, A., Blatt, S. J. (2007): Identity consolidation and internalizing and externalizing problem behaviors in early adolescence. *Psychoanalytic Psychology*, 24(1), 126-149.

Byng-Hall, J. (2003): *Munkám családi szkriptekkel*. Animula. Budapest.

Dutra, L., Campbell, L., Westen, D. (2004): Quantifying Clinical Judgment in the Assessment of Adolescent Psychopathology: Reliability, Validity, and Factor Structure of the Child Behavior Checklist for Clinician Report. *Journal of Clinical Psychology*, 60(1), 65-85.

Ferdinand, F. R. (2008): Validity of the CBCL/YSR DSM-IV scales Anxiety Problems and Affective Problems. *Journal of Anxiety Disorders*, 22, 126-134.

Greenberg, M. T. (1999): Attachment and Psychopathology in Childhood. In: Cassidy, J., Shaver, P. R. (szerk.), *Handbook of Attachment. Theory, Research, and Clinical Applications*. The Guilford Press, New York, London.

- Gullone, E., Robinson, K. (2005):** The Inventory of Parent and Peer Attachment – Revised (IPPA-R) for Children: A Psychometric Investigation. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 12, 67-79.
- Herman, J. H. (2003):** *Trauma és gyógyulás. Az erőszak hatása a családon belüli bántalmazástól a politikai terrorig.* Háttér Kiadó, Kávé Kiadó, NANE Egyesület, Budapest.
- Koltai, M. (2003):** Bevezetés. In. Koltai, M. (szerk), *Család-pszichiátria-terápia.* Medicina, Budapest.
- Krähenbühl, V., Jellouschek, H., Kohaus-Jellouschek, M., Weber, R. (2006):** *Mozaikcsaládok.* Animula, Budapest.
- Nickerson, A. B., Nagle, R. J. (2005):** Parent and Peer Attachment in Late Childhood and Early Adolescence. *Journal of Early Adolescence*, 25(2), 223-249.
- Perczel, F. D., Kiss, Zs., Ajtay, Gy. (2005):** *Kérdőívek, becslőskálák a klinikai pszichológiában.* Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézet, Budapest.
- Ranschburg, J. (1994):** *Szeretet, erkölcs, autonómia.* Integra-Projekt Kft, Budapest.
- Viorst, J. (2002):** *Szükséges veszteségeink.* Háttér Kiadó, Budapest.
- Waters, E., Crowell, J., Elliott, M., Corcoran, D., Treboux, D. (2002):** Bowlby's secure base theory and the social/personality psychology of attachment style: work(s) in progress. *Attachment and Human Development*, 4, 230-242.
- Winnicott, D. W. (2006):** *Az egyén fejlődése és a család.* Animula, Budapest.

Köszönetnyilvánítás

Témavezetőmnek, dr. Nagy Lászlónak köszönetet szeretnék mondani szakmai segítségnyújtásáért, támogatásáért, továbbá azért, mert mindig elérhető volt, amikor szükségem volt rá. Járai Róbertnek, aki statisztikai kérdéseimre választ adott. Köszönettel tartozom a kérdőívek felvételében nyújtott segítségéért elsősorban Babity Máriának, aki kolléganőként és barátként egyaránt mellettem állt, biztatott, támogatott. Továbbá Lengyel Adél Eszternek, Bósz Melindának, Korsós Anikónak, Kelemen Eleonóranak és mindazoknak, akik a háttérben közreműködtek a vizsgálat lebonyolításában. Természetesen a gyermekeknek is, akikről, és akikért íródott a dolgozat.

Nagyon hálás vagyok Oszbach Máriának – aki a Tolna Megyei Gyermekvédelmi Igazgatóság IV. számú Gyermekotthonának a vezetője – amiért bevezetett a gyermekvédelem szakmai magaslataiba és csodáiba, ezáltal a disszertáció témája igen közel került hozzám.

Végül, de nem utolsó sorban köszönöm szüleimnek, akik mindig biztosították szakmai fejlődésem hátterét és fiannak, Dánielnek türelméért, szeretetéért. Nélkülük nem jutottam volna el idáig.

Konferencia részvételek

- Kötődési és kapcsolati minták transzgenerációs hatásai, A Magyar Tudomány Ünnepe, Baja, 2006.
- Diagnosztizálás és fejlesztés – A mentorok felkészítése, EQUAL Konferencia, Baja, 2007.
- Zenei pályát választó serdülők elköteleződése Marcia identitásállapotainak tükrében, A Magyar Tudomány Ünnepe, Baja, 2007.
- Hogyan valósul meg a szülők és gyermekeik kapcsolatának erősítése, javítása egy tolna megyei Gyermekotthonban? Családtérapiás Vándorgyűlés, Gödöllő, 2008.
- Hogyan valósul meg a szülők és gyermekeik kapcsolatának erősítése és korrekciója a hógyészi Gyermekotthonban? Országos Gyermekvédelmi Konferencia, Balatonfüred, 2008.
- Nők és férfiak szerepe az állami gondoskodásban élő gyermekek családias nevelésében, Marosvásárhely, 2008.
- Attachment style, coping strategies and behavioral problems among adolescence residential care children, Alps-Adria Psychology Conference, Ljubljana, 2008. (Bíró Violetta, Babity Mária, Nagy László)
- The Inventory of Parent and Peer Attachment – Revised (IPPA-R), Alps-Adria Psychology Conference, Ljubljana, 2008. (Babity Mária, Bíró Violetta, Nagy László)
- Attachment characteristics and behavioral problems among residential care children, ESCAP 2009. Poszter szekció (Bíró Violetta, Babity Mária, Nagy László)

- Archeologist camp in the Hőgyész children's home, I. Nemzetközi Tudományos Konferencia – „Oktatás – Tudomány – Társadalom”, Komarno, 2009. (Bíró Violetta, Babity Mária)
- Gyermekotthonban élő diákok iskolai beilleszkedését elősegítő és hátráltató tényezők, VIII. Tantárgy-pedagógiai Nemzetközi Tudományos Konferencia, Baja, 2009.
- Kötődés és serdülőkori zavarok – Az IPPA kérdőív klinikai alkalmazása, A Magyar Pszichológiai Társaság XIX. Országos Tudományos Nagygyűlése, 2010. (Bóna Adrien, Bíró Violetta, Babity Mária, Nagy László)

Publikációk

- Bíró Violetta (2006): Kötődési és kapcsolati minták transzgenerációs hatásai. In. Kutatások az Eötvös József Főiskolán. 6. évf. 1. szám. Baja.
- Bíró Violetta (2007): Fejlődésdiagnosztikai eljárások. In. Bajai Tanulmányok. Új, személycentrikus, kistérségi Foglalkoztatási Paktum Modell A/80. Budapest Program Kft.
- Bíró Violetta (2007): Zenei pályát választó serdülők elköteleződése Marcia identitásállapotainak tükrében. In. Kutatások az Eötvös József Főiskolán. Baja.
- Jármí Éva, Bíró Violetta, Bognár Anita, Csík Veronika, Hegyi Nóra, Hegymegi Tünde, Kotánné Kádár Éva, Lengyel Adél, Ribiczey Nóra, Szabóné Erdős Gyöngyi, Tóth József (2008): Segítek, hogy segíthess! Segítő beszélgetés tanítása gyermekvédelmi szakembereknek. In. Pszichológiai módszerek a munkavállalási készségek fejlesztésére gyermek- és lakásotthonban dolgozó szakemberek számára. Szerk. Jármí Éva. Gyermekvédelmi Füzetek. Budapest.
- Bíró Violetta, Babity Mária (2009): Archeologist camp in the Hőgyész children's home. Selye János Egyetem, Tanulmányok, Komarno. (lektorált)
- Babity Mária, Bíró Violetta (2009): The role of teaching knowledge about child abuse and neglect in teachers' training. Selye János Egyetem, Tanulmányok, Komarno. (lektorált)
- Bíró Violetta (2009): Gyermekotthonban élő diákok iskolai beilleszkedését elősegítő és hátráltató tényezők. In. Kutatások az Eötvös József Főiskolán. Baja.